

MÁTHÉ GÁBOR

Az Aranybulla legújabb jogtörténeti szempontú feldolgozása

MEZEY Barna (szerk.): *Az Aranybulla a jogtörténetében*, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2022, 344 oldal.¹

A Mezey Barna szerkesztésében és előszavával kísért, kilenc tanulmányt és hat szabadságlevél-fordítást tartalmazó monográfia méltó tudománytörténeti értékű összegzés az európai jogfejlődést meghatározó magyar és kapcsolódó nyugati Aranybullákról.

1. A szellemes szerkesztői bevezető már címében is utal „*A magyar jogtörténet Aranybullája*” kiemelt szerepére; hangsúlyozva hogy a XIII. század a magyar rendiség megerősödésének kora, a megszerveződő politikai erők és az uralkodók között létrejött közjogi megállapodások, szerződések garanciális jelentőségű dokumentuma. R. C. van Caenegem, a genti egyetem jogtörténész-professzora a Magna Charta típusú szabadságlevelek jelentőségét pl. azzal emeli ki, hogy ezek vezettek el a modern Emberi Jogok Nyilatkozatáig. Eme jogforrások a feudális viszonyokban gyökereztek ugyan, s nyilvánvalóan azon az elven alapultak, hogy még a koronás főknél is be kell tartani bizonyos egyéni jogokat: „*Ezek között szerepelt a feudális ellenállási jog és az a feudális elv, miszerint a hűbéres, a vazallus még saját hűbérurával szemben is érvényesítheti jogait és igazságát vazallustársai megítélése, vagy a királyhoz írt levél alapján. Ez kétségkívül a későbbi jogállam eszméjének egyik előképe volt*” – hangsúlyozta Caenegem professzor.

2. A történeti emlékezetre, a jogfejlődésünk kiemelt intézményeire koncentráló, új értékelést tartalmazó monográfia tanulmányainak sorrendisége nem lehet „vívásztó”; noha a gondos munkát végző szerkesztő, Balogh Elemér professzor szintézisét kiemeli azzal, hogy tárgyalási rendjével a kötet szakmai szerkesztését biztosítja, vizsgálja a magyar Aranybullát az európai jogtörténelem fősodránban.

Az állításhoz kiegészítéssel kapcsolódik a lektor is. Ugyanis az időrendhez kötött közjogi fejlődési ív értékelését ív *Balogh Elemér, Horváth Attila* (mindketten alkotmánybírák!), *Stipta István, Szabó István* professzori kvartett képviseli markánsan. Rövid áttekintéssel:

Balogh Elemér nézete: „*Az Aranybulla a bizonyíték arra, hogy jogunk szinkronban volt Európa kortárs jogi politikai folyamataival*”. Ezt bizonyítandó vizsgálja az AB és európai párhuzamjai „*alkotmányossági tartalmait*”; megállapítva, hogy az Aranybullák két korszak:

1 A mű letölthető a <https://doi.org/10.47079/2022.mb.aranybulla.1> webcímről.

hűbériség és rendiség határintézményének tekinthetők. Külön kiemelendő, hogy a magyar történelmi alkotmány fejlődésének fázisait források, szakértői értékelések példázatain mutatja be. Figyelemre méltó az egyes tematikai egységek analízise. Így a bírászkodás, a szabadságok; a büntető perjogi alapelv megfogalmazása, a bírói úthoz való jog és az ellenállási záradék kérdésköre. Balogh zárókövetkeztetése igen tanulságos: „Az Aranybulla a király és a társadalom erőinek burkolt szerződése, ám a magyar alkotmányfejlődésnek az a dokumentuma, amely a többpólusú politikai rendszer kialakulásához vezető út mérföldköve.”

Balogh összegzéséhez szorosan kötődik Horváth Attila, aki történelmi alkotmányunk vívmányaként értékeli az 1222. évi Aranybulla ellenállási záradékát. Ezért is tartom lényegesnek a történelmi alkotmány fogalmi elemeinek rögzítését a munkájában. Így a különböző korokból származó sarkalatos törvényeket, a szokásjogi szabályokat és a jogtudomány által lefektetett elvek összességét jelöli meg determináns tényezőként. Hivatkozik még Gerics József történészprofesszorra, arra, hogy Aranybullánk a XIII. századi „jogász század” terméke, amely az 1215. évi lateráni zsinattal vette kezdetét. Ugyanis a kánonjogi szabályok írták elő, hogy az állam csak jogilag rendezett szabályok szerint működhet. Az 1351. évi törvénnyel megerősített AB pedig a sarkalatos nemesi jogok alapjává vált, s innen származtatható a legiszlátív jogpolitika kialakulása is.

Mivel a történelmi alkotmány a jogértelmezésnél ad fontos támpontokat, így hivatkozni lehet olyan tételes jogszabályokra – emeli ki Horváth –, amik nem idejétmúltak, s amelyek nem okvetlenül ellentétesek a modern kor koncepciójával. A recenzens sem tartja véletlennek, hogy mai posztmodern világunk csak a saját lehetőségeinek feltételeiről gyárt elméleteket, amelyek a változások, átalakulások pusztá felsorolásából állnak csupán. Vajon miért nincs igény a kulturális identitások tapasztalataira? *Friedric Jameson*, az USA egyik legjelentősebb kortárs gondolkodója, a posztmodern kulturális logikájával foglalkozó világhírű monográfiájában úgy próbál változtatni e szellemi leépüléshez vezető jelenségen, hogy megkísérel történelmileg gondolni a jelenre, olyan korban, amely már elfelejtette, hogyan is kell a történetiséget használva érteni a jelent.

A harmadik tanulmány szerzője, *Stipta István* professzor már a polgári kori jelen felé tendál, az előzőekben tárgyalt ellenállási záradékhoz kötve mondanivalóját. Azaz, ahogy azt a bevezetőjében Mezey nevezte: az ellenállási jog részintézményét, a nemesi vármegyék rendeletfélretételi (*vis intertiaie*) jogosultságát állítva a jogi elemzés középpontjába. Az ellenállási jog idősoros történetét áttekintő szerző hangsúlyozza, hogy az 1848-as állami reformok, majd a kiegyezést követő jogállami átalakulás után a parlamentnek felelős kormányzással összeegyeztethetetlen „abúzus” használhatatlanná vált.

Ismert, hogy a vármegyék felirati jogát az 1545. XXXIII. tc. biztosította, s így a sérelmes törvények vagy rendeletek egészben való visszavonására vagy sérelmes pontjainak megváltoztatására bírták a kormányt. S ha ez nem sikerült, akkor következett be a *vis intertiaie*; vagyis a kormányrendeletek félretétele. A magyar vármegyéknek e jogosultsága pedig jelentős részben a történelmileg kialakult decentralizált igazgatási rendszer következménye volt. A polgári kori jogállami intézményrendszert releváló törvények – így a kormány és a megyék viszonyát rendező 1870. és 1886. évi törvényhatósági

törvények pedig értelemszerűen új helyzetet teremtettek. Ennek felelt meg, hogy az új jogállami kritériumok jegyében az országgyűlés megalkotta az 1907. évi LX. tc-t, s a közigazgatási bíróság védelme alá helyezte a vármegyéknek a kormányrendeletek törvényessége feletti ellenőrzésre vonatkozó sarkalatos jogát.

Végül a teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy közjogunk fejlődése szempontjából az 1687. IV. tc. különösen meghatározó. Az 1687. évi országgyűlési tárgyaláson részben mutatkozó bizalmatlanságon túllépve a többség a szabad választás megszorítására vonatkozó engedményt nem tekintette az ország lényeges jogáról való lemondásnak, mert az alkotmány biztosítását nem a szabad választásban, hanem a koronázásban s az ennek alkalmával letett esküben, a kiállított oklevélben látta. A rendek az Aranybulla 31. cikkéből az ellenállási jogot törölték ugyan, de a jogsértő törvényellenes királyi rendeletekkel szemben az ellentmondás és tiltakozás (*contradictio*) jogát fenntartották. Ismert továbbá az is, hogy a német választók nem szoktak eltérni a Habsburg-családban fennálló örökösödési rendtől. A császár hadainak győzelme majdnem kétségtelenül biztosította a reményt, hogy a német császári korona ezentúl is a Habsburgok fejére száll, s ez a Magyarországra nézve nélkülözhetetlen vagy legalábbis előnyös személybeli unió jövőre is fennmarad.

Az államszervezési paradigma múltjának és jövőjének értékeléséhez, az egyes *államalakulatok evolúciójának törvényszerűségei* a történeti példák alapján *igazolhatják* a társadalommozgás formáit – a *joghoz kötöttségen túl is* – a *fokozatos ugrás nélküli* menyiségi változással és *megszakítatlan fejlődési trenddel*.

A „professzori kvartett” kiemelt, negyedik szerzője (csupán önkényes recenzensi csoportosításban) „megy legtovább” az elméleti-dogmatikai analízis történeti ívének vizsgálatában. *Szabó István* professzor tanulmányának címe: *A közvetlen demokráciától a jogkiterjesztésig*. Történeti alkotmányunk vívmányai és az Aranybulla mindezt egyértelműsíti.

Szerzőnk több problémát vet fel. Kiemelten kezeli a történeti alkotmány vívmányainak elkülönítési lehetőségeit. Mindezt a formális és materiális alkotmányjogi fogalmak párhuzamos vizsgálatára vetíti ki, egyben óvatosságra is int, kiemelve, hogy a vívmányok nem a történeti alkotmány teljes joganyagát jelentik. A többi között állítja, hogy nem „minden történeti szál” alkotmány. Tudós elődöként Márkus Dezső, Ferdinandy Gejza okfejtéseire támaszkodva állítja, hogy egyes vívmányok nemcsak a XIX. század végétől, hanem már a XXI. századba átívelő fontos közjogi alapelvek sorával gazdagodnak. E problémafelvetések sokaságát leszűkítve, az Aranybullához társítható két mai közjogi intézményt: a közvetlen demokráciát és a jogkiterjesztés problémakörét tette igényes vizsgálat tárgyává.

Összegezve: szerzőnk a történetiség és a jelenkori közjog analógiájával ugyan rendhagyó úton, de eredményes megállapításokkal gondolkodásra és vitára ösztönöz; szellemes példái: a törvénylátó napok, s a közvetlen demokrácia levezetése; a követek kötött mandátumára és a vármegye mai értelemben szavazókorra történő minősítése a posztmodern szemlélet revideálására serkent – arra a szerzői állításra mindenképpen, hogy az 1848 előtti Országgyűlésben minden döntés népszavazás volt (sic!).

3. A szintetizáló igényű közjogi munkák csoportját – a továbbiakban helyesen – megtöri a több évszázad hatalmi viszonyait uraló magánjog témánk szempontjából

releváns intézményi értékelő bemutatása: *Homoki Nagy Mária* professzor asszony kitűnő munkájaként.

E szakavatott dogmatikai áttekintést további kuriózumként négy igen színvonalasnak értékelendő tanulmány követi. Az első *Blazovich László* professor emeritus új ismereteket közvetítő tudományos analízise Pest és Buda városok egyazon Aranybullájáról. Majd a két erdélyi tárgyú igényes feldolgozási körben, *P. Szabó Béla* egyetemi tanár: *Az erdélyi századok arany szabadságlevele (1224) és annak hatása a közösség hetedfélszázados történetére* remek tanulmánya foglalkozik. A másik erdélyi témát *Veress Emőd* professzor: *Fejedelmválasztási feltételek Erdélyben – jogtörténeti megjegyzések az uralkodói hatalom korlátozásáról* című, új eredményeket közvetítő szintézise reprezentálja. Végül a kiváló, gondolatgazdag tudományos igényű értékelések közül kiemelendő *Képes György* egyetemi docens, habilitált doktor: *A Dán Aranybulla: az V. Erik király által 1282. július 29-én aláírt Håndfæstning* című munkája, mely a dán alkotmánytörténet fontos dokumentuma. A dán oklevél jelentősége túlmutat korán – hangsúlyozza *Képes György* –, hiszen nemcsak a rendi alkotmányozás, hanem a tágabb értelemben vett, máig kiható alkotmányos hagyomány vonatkozásában meghatározó írott jogforrás, melyet több dán szaktekin-tély, köztük a neves *Dietlev Tamm* professzor – Dánia első alaptörvényének tekint.

4. A jubileumi monográfia értékét a függelékben közzétett hat szabadságlevél még inkább alátámasztja:

- i) II. András Aranybullája (1222);
- ii) Az Aranybulla megerősítése (1231), Érszegi Géza fordítása;
- iii) A leoni decretum (1188), Veress Emőd fordítása;
- iv) A budai Aranybulla (1244), Blazovich László fordítása;
- v) V. Erik dán király nagy szabadságlevele (Håndfæstning, 1282. július 29.), Képes György fordítása;
- vi) A Német Aranybulla (1356), Diószegi Szabó Pál fordítása.